Írta: Benedek Csaba
2013. december 21. szombat, 10:38 - Módosítás: 2020. április 06. hétfő, 13:07

December 21. Tamás napja

Tamás hitetlen Tamás néven is emlegetett apostol, aki próbával akar meggyőződni Mesterének feltámadásáról (Jn 20, 26 – 29). A népnyelv éppen ezért „hitetlen” Tamásnak nevezi. E köznyelvi szólásként is használatos megjelölés onnan ered, hogy az evangélium szerint Tamás kételkedett Jézus föltámadásában. Távol volt, amikor Jézus a halála után megjelent a tanítványoknak, és amikor a szemtanúk beszámoltak neki róla, azt mondta, csak akkor hiszi el a történteket, ha saját szemével és kezével győződik meg felőlük. Jézus 8 nap múlva ismét megjelent a tanítványoknak, s ekkor Tamás is jelen volt. A Mester felszólította, hogy nyúljon ujjaival a sebeibe, s Tamás úgy is tett. Meggyőződvén, hogy valóban keresztre feszített Mesterével áll szemben, visszatért a hite (Jn 20,24–29). Innen a hajdani magyar szólás:
Szent Tamás szolgája vagyok,
vagyis akkor hiszem, ha látom. A hagyomány szerint pünkösd után Jézus külön is megjelent neki, és Indiába, a királyhoz küldötte, aki éppen ácsmestert keresett, mert palotát akart építeni. A király tiszttartója és Tamás csodálatosan egymásra talált. Ezért Tamást szívesen választották az ácsok, építészek védőszentül.

Tamásról nem tudunk sokat. Egyike volt azoknak, akik akkor is hűségesen kitartottak Mesterük mellett, amikor a nagy tömegek már kezdtek visszahúzódni, mert a nép vezetőinek ellenséges magatartása egyre nyilvánvalóbbá vált, s ebből következtetni lehetett arra, mi lesz Jézus sorsa. Jézus meghívta apostolnak, így Jézus legszorosabb baráti köréhez tartozott - egyike volt a tizenkettőnek, akiket Jézus arra szemelt ki, hogy Izrael tizenkét törzsét képviseljék, s akik már Istennek új népe, a jövendő Egyház voltak. Az apostolok listájában Tamás neve Alfeus fia, Jakab (Mk 3,18), Máté (Mt 10,3; Lk 6,15), illetőleg Fülöp (ApCsel 1,13) mellett szerepel. Az első három evangélistánál tehát, akik egyébként nem is akartak a tanítványokról beszámolni, nincs állandó helye az apostolok listájában.

Jóval nagyobb szerepe van Tamás alakjának János evangéliumában. Szent János megörökítette azokat a vonásokat, amelyek ezt az apostolt minden nemzedék számára, akiknek nem volt módja a Krisztussal való személyes találkozásra, annyira rokonszenvessé, szimpatikussá teszik: Tamás a nem egykönnyen hívő, a töprengő, a kétkedő ember.

Regényes legendáját, indiai viselt dolgait részben az apokrifok alapján a *Legenda Aurea* adja elő. Ennek nyomán halad az Érdy-kódex is, amelyből nagy terjedelme miatt csak két mozzanatot ragadunk ki. Az egyik az indiai király leányának és vőlegényének megáldása. A király tiszttartója Abanes és Tamás
jutának egy városba, hol ott az király mennyegzőt szolgáltat vala ő leányának. Megkeáltatta vala, hogy minden ember, mind lakos, mind jövevény jelen lenne az mennyegzőn... és kéré az király Szent Tamás apostolt, hogy megáldaná az ő leányát és az vőlegényt. És megáldá őket. Annak utána, mikoron ágyasházokban elaludtanak vóna, mindketten igyenlő álmat látának: úgy mint egy szép öltözetbeli király őket megölelgetné, mondván: az én apostolom áldott meg titeket, hogy az erek életben részetek légyen.
A régebbi évszázadokban, amikor a legendák világát még a nép is jobban ismerte, Tamás történetének e mozzanata föltétlenül hozzájárult ahhoz, hogy a fiatalság házasságszerzőként tisztelje.

A legenda szerint Tamás térítette meg Indiában a napkeleti bölcseket, akik eddig a pogányságban éltek. Azt is elmondja még, hogy IV. Kallixtus idejében *jöve az belsőindiai János pátriárka Rómában úr pápához*
. Elmondotta, hogy van ott egy város hatalmas kőfallal körülvéve, és az egész várast egy paradicsombeli folyóvíz folyja átal, kinek Fyson neve, ki nagy drágalátos köveket hajt ki parancsomból, kikkel az indiai ország nagy gazdag. És az várasban sem pogány, sem eretnek, sem hitetlen nem lakhatik. De mind az egész országban nagy hűséges keresztény népek lakoznak. Az várasnak azért kivüle vagyon egy hegyszakadás, kit nagy bőséges víz foly körül. Ott az hegyen vagyon dicsőséges Szent Tamás apostolnak egyháza nagy drágakövekből

rakatván. Kiben az nagyoltáron vagyon egy szép ezüstből szerzett szekrény, és előtte egy arany lámpás, balzsamommal teljes, ki esztendőről-esztendőre meg nem alszik. Ott az szekrényben vagyon Szent Tamásnak szent teste fennállván, olyan épen, egészen, mintha ezen napon tették volna oda minden hervadatosság nélkül. De senki esztendég oda nem mehet, hanem mikoron az ő szent ünnepe napja eljő. Akkoron az víz elfogy, ő kerüle nyolcadnappal elétte és utána. És mind egy húsvét napjára hozjá készülvén,

nagy isteni tisztességgel és félelemmel az városbeli pátriárka, érsekekkel, püspökökkel és papokkal mindenek előtte bemennek és ő utánok számtalan sok népek. És mikoron nagy tisztességgel a szent misét megmondják, és kommunikálni való szentséget szentelnek, annak utána a szent apostolnak testét kiveszik az szekrényből és egy püspeki *aranyas székben helyheztetik az nagyoltár előtt. És egy nagy aranyas paténán, avagy tálnyéron az kommunikáló szentséget eleiben viszik. És miként nagyhétben szokták tenni: egymásután minden ember eleibe járul nagy ájojtatossággal és isteni félelemmel, és mindenkinek neki adja az szentséget, mintha élne. Ha ki pedég tiszta gyónást nem tett vóna, avagy pogány vóna, avagy hitetlen és eretnek vóna, avagy ottan meg kell az ő gonoszságát jelenteni, avagy meg kell térni, avagy ottan meg kell halni. Ellyen csodadolgokat látván, koronkéd sok pogányok térnek ez szent hitre. Annak utána az szent apostolnak ő szent testét esmég az aranyas ezüst szekrényben helyhetik nagy tisztességgel, és nagy hálát adván az Úristennek és az szent apostolnak, ellyen isteni dolgokról, nagy eremmel ki mind házához mégyen. Annak utána az víz esmég ottan kerülveszi az hegyet, és senki esztendég oda nem mehet.*

Ez a *János pap országa*: hitnek és költészetnek, legendának és népmesének látomása.

Középkori szárnyasoltárainkon Tamás rendesen a tizenkét apostol társaságában jelenik meg (Bártfa 1480, Esztergom, Keresztény Múzeum 1494, Pozsony, Szlovák Galéria 1470, Késmárk 1470, Ludrófalva (Ludrova, 1510), Turócbéla 1520), vagy Krisztus kínszenvedésének és feltámadásának eseményei között (Muzsna 1521, Nagyszeben 1510) tűnik föl. Oltára volt *Körm*

öcbánya
(1431) templomában,
Gyulafehérvár
(1446) és
Győr
(1520] székesegyházaiban.

Laskai Ozsvát följegyzése szerint a fehérvári bazilika ereklyéi között őrizték Szent Tamás ujját is.

Mindezekből kitűnik, hogy Tamást a középkori magyar egyház mindig számon tartotta azonban névünnepének alkalmatlan kalendáriumi helye, a karácsony közelsége miatt, titulusaival igen ritkán találkozunk. Ezek közül legkiemelkedőbb a tiszteletére szentelt esztergomi, régiesen hegyfoki prépostság. Keletkezésének idejét nem ismerjük, de a XIII. században már virágzott. Igen korai *Szörcsök* patrociniuma (1299), Biharban *Széplak* (ma Berettyószéplak 1327).

Ma élő dedikációk: *Nárai* (Szombathely mellett), *Dunahidas* (Bruck), Erdélyben *Csíkszenttam ás* (Tomeşti),
Székelyszenttamás
(Tamaşu), a Szepességben
Menguszfalva
(Mengušovce).

Tamás máig igen kedvelt keresztnév, amelyből gazdag változatokban születtek családnevek is: *Tamás*, *Tamási* (eredetileg: Tamásé), *Tankó*, *Toma*, *Tomka*, talán még *Tima*, *Timaffy*. Helyneveink közül őt idézi:
Csíkszenttamás
,
Rábaszenttamás
,
Székelyszenttamás
,
Szenttamási
(Arad),
Szenttamás
(Bácska), az elenyészett
Kerekszenttamás

(Fejér, Zámoly határában).

Tamás a Gergely-féle naptárreform óta valóságosan az esztendő legrövidebb napja, a téli napfordulat csillagászati időpontja. Nem csoda, ha a Luca napi ősi hiedelmek részben Tamás napjára is átterjedtek.

A nap Körmenden a szerelmi varázslat alkalmas ideje. Az Alföldön társtalanul áll az a békéscsabai szokás, hogy Tamás napján a szlovák lányok vállukkal rázzák a sövényből font kerítést. Amerről kutyaugatást hallanak, onnan jön a kérőjük. Rázás közben ezt mondják: *keríté s, kerítés megrázlak. Szent Tamás kérlek, szeretném tudni, hol fogok lakni.*
Szlovákul:

Lesa, lesa, trasiern ta,

Svaty Tomáš, prosím ta,

Keela by som vedeti,

S kym ja budem pri sobáší státi.

Hasonló hagyomány a sárosi szlovák lánynépnél is él. Megemlítjük még, hogy a sövény András estéjén való megrázásának hagyománya hasonló szöveggel a keleti németség (Szudetavidék, Voigtland) előtt sem volt ismeretlen.

Aki Göcsejben Tamás napján disznót öl, annak minden esztendőben kell ezen a napon valami háziállatot vágnia, mert különben Tamás öl, azaz a jószágokból valamelyik elpusztul. Szintén Göcsejben a Tamás napján vágott disznó háját benedekhagymával és lasztikom gyökerével összetörik: sokféle betegségnél használják.

Szeged szomszédságában, Szőregen a napnak *Disznóölő Tamás* a régi neve. Az ekkor vágott disznónak *Szent Tamás hája*, *tamási háj*, *tamásháj* néven emlegetett háját a tápaiak, alsóvárosiak kelevényről tartják foganatosnak. Szögre akasztják, olykor öt-hat évig is eltartják. Ha valakinek kelése van, a hájnak egy darabját szétdörzsölik és a beteg testrészre kötik. A szomszédok is eljárnak az ilyen házhoz kölcsönkérni.

A Szent Tamás hájáról egyébként már a szegedi boszorkánypörökben is szó esik. 1731. *Az kis fazekacskában pedig Szent Tamás hája volt és szentölt tömjén, istenfája s szentölt víz is volt benne, de igen kikeneködött belőle, azzal kente volt meg.*

Medvesalján úgy tartották, hogy az ezen a napon vágott disznó sózott vérét el kell tenni, mert alkalmas a köszvény gyógyítására.

Irodalom:

Bálint Sándor: ÜNNEPI KALENDÁRIUM II. Szent István Társulat, Budapest, 1977. 81-85.

Jankovics Marcell: Jelképkalendárium

Tátrai Zsuzsanna: Jeles napok-ünnepi szokások. In: Magyar Néprajz VII. Folklór 3. (Dömötör Tekla főszerk.), Budapest, 1990. 228.

Diós István: A szentek élete. Szent Tamás apostol